

УДК:811.512.154:81-25

Абасова А.

ага илимий кызматкер
КР УИАнын Ч. Айтматов атындагы
Тил жана адабияты институту

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ СОЦИАЛДЫК ТАРМАКТАРДА**Абасова А.**

старший научный сотрудник
Институт языка и литературы
имени Ч.Айтматова НАН КР

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ**Abasova A.**

senior Researcher
Institute of Language and Literature
named after Ch. Aitmatov of the NAS KR

THE STATE LANGUAGE IN SOCIAL NETWORKS

Аннотация. Макалада интернет тилинин өзгөчөлүктөрү жана анын азыркы баарлашуу процесстерине тийгизген таасири жана кыргыз адабий тилинин стандартташтырылган варианты талкууланат. Интернет тилинин ар тараптуулугу талдоого алынып, жазуу жана оозеки тилдин виртуалдык жана реалдуу дүйнөдө колдонулушу салыштырылат.

Интернетте баарлашуунун өзүнүн өзгөчөлүктөрү бар экени белгиленет, алар коммуникациянын бардык деңгээлдеринде жана коммуникация кырдаалынын бардык компоненттеринде: адресатта, жөнөтүүчүдө, байланыш каналында, маалыматты коддоодо жана декоддоодо, байланыштын тоскоолдуктарында, максаттарында жана байланыш функциялары ж. б. көрүнүп турат. Интернет-коммуникациялык кырдаалдын компоненти катары тилге өзгөчө көңүл бурулат. Ал кептин оозеки жана жазма формаларынын чегинде гана өнүгүп тим болбостон, азыркы тилдин өнүгүүсүндөгү бардык олуттуу жана актуалдуу тенденцияларды чагылдырып, коммуниканттардын чыгармачылык дараметин көрсөтөөрү белгиленген.

Негизги сөздөр: интернет, маалымат алмашуу кырдаалы, социалдык тармак, жаргондор.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности языка Интернета и его влияние на процессы современного общения и нормированный вариант кыргызского литературного языка. Анализируется многогранность языка Интернета, сравниваются использования письменной и устной речи в виртуальном и реальном мире. Отмечается, что общение в сети интернет имеет свои особенности, которые проявляются на всех уровнях общения и находят отражение на всех составляющих ситуации коммуникации: адресате, адресанте, канале связи, кодировании и декодировании информации, коммуникативных барьерах, целях и функциях общения и др. Особое внимание уделяется языку как компоненту ситуации интернет-общения. Отмечается, что он не только развивается на грани устной и письменной форм речи, но и отражает все наиболее существенные и актуальные тенденции современного языкового развития, а также демонстрирует креативный потенциал коммуникантов.

Ключевые слова: интернет-коммуникация, ситуация общения, социальные сети, жаргоны.

Abstract. The article discusses the features of Internet communication, which is becoming increasingly important in the modern communicative space. It is noted that communication on the Internet has its own characteristics, which are manifested at all levels of communication and are reflected in all components of the communication situation: addressee, addressee, communication channel, encoding and decoding information, communication barriers, etc. A diagram of the communication situation is built, which is described in relation to Internet communication. Particular attention is paid to the language as a component of the Internet communication situation. It is noted that it not only develops on the verge of oral and written forms of speech, but also reflects all the

most significant and relevant trends in modern language development, demonstrates the creative potential of communicators.

Keywords: Internet communication, communication situation, social networks, slangs

Илим, технология, медицина ж.б. өнүккөн сайын адамдардын керектөөлөрү көбөйүп барат. Кызмат көрсөтүүлөрдүн түрлөрү чыгып, коммерциялык киреше табуу үчүн ар кандай ыкмалар колдонулууда. Кардарларды өзүнө тартуу ыкмаларынын эң негизгиси – жарнама болуп эсептелет. Жарнамалар баннерлерге, сайттарга, мобилдик тиркемелерде жайгашат. Товарлар, кызмат көрсөтүүлөр сайттар аркылуу адамдарга жеткиликтүү болууда. Социалдык тиркемелерге (Facebook, instagram, telegram, whatsapp ж.б.) баракча ачып, жаңылыктарды, ой-пикирлерди жазуу ар бир адамдын колунан келет. Интернет технологиясы бүткүл дүйнөгө толук жана кенен жайылгандан бери ар бир адам өз жашоосунда болуп жаткан маалыматтарды эл арасына жаяуга шарт түзүлдү. Мындан улам ар бир жаран өз оюн элге жеткизе алат. Адамдардын ойлору интернет тармагында текст түрүндө, аудио же видео түрүндө жарыяланат. Андагы маалыматтардын мазмуну үчүн жаран өзү жооптуу. Интернетке ар кандай тексттер жазылат: маалымат, сунуш, суроо, ой пикир ж.б. Бул тексттердин баардыгын окуйбуз, жазабыз, пайдаланабыз. Аталган тексттердин түрлөрүн билими бар дагы, билими жок дагы адамдар жаза беришет. Ошондон улам тилдин коомдо колдонулушуна виртуалдык дүйнө таасирин тийгизет. Интернеттин кириши бир жагынан жаңы сөздөрдү алып келсе, экинчи жагынан кыргызча сөздөрдү сүрүп чыгарууда. Мисалы тилге таасирин тийгизүүчү факторлорго чет тилинен кирген сөздөр, жаргондор, мемдер, быйтыкчалар, хештегдер ж.б. киргизе алабыз. Алар тилдик мыйзамдарга толук баш ийбестен, өз мыйзамдарын киргизүүдө. Кайсы бир сөздөр кыскартылып жазылса, кайсы бир сүйлөмдөр бириктирилип жазылууда, ал эми кайсы бири чет тилдеринен өзгөртүлбөстөн, которулбастан кирүүдө.

Кыргыз тилиндеги массалык маалымат каражатарынын социалдык тармактардагы саны 100 дөн ашуун кездешет. Алардагы жаңылыктардын көпчүлүгүндө грамматикалык каталар кетирилип, адабий тилдин нормасы бузулган. Тактап айта турган болсок, кээ бир сөздөр жаргондор, чет тилден кирген сөздөр, диалектилик сөздөр аркылуу жазылган. Башка тилден кирген сөздөрдү

каторбостон эле жазуу кадимки көрүнүш болууда. Жарнамаларда грамматикалык, пунктуациялык, стилистикалык эрежелер толук сакталбайт. Кыска жана түшүнүксүз сүйлөмдөр көп жазылган.

“Социалдык тармактын колдонуучулары UFC уюмунун учурдагы чемпиону Валентина Шевченконун лезгинканы тытып жаткандагы видеосу менен бөлүшүп жатышат.”

Кабарчы *“тытып”* деген жаргон сөздү кошпой, жөн гана *«лезгинка бийин бийлеп жаткан учурдагы»* деп атаса туура болоор эле. Мындай пикирин интернет колдонуучулары да жазып, редакциянын кабарчыларын сындашкан.

Социалдык тармакка жарыяланган жаңылыктардын дагы биринин баш сөзү *“Депутаттын “шикарный” кеңсесинде конокто:”* деп аталып, ЖК депутаты менен журналисттин маеги видео түрүндө көрсөтүлөт. Анда депутаттын кеңсесинин кымбат баада жасалганы тууралуу маалыматтар айтылат. Бул маалыматтын башкы темасындагы *“шикарный”* сөзү орус тилинен алынып, сын атоочтук мааниде колдонулган. Кабарчы бул маалыматты публикалык стиль катары *“Депутаттын эң кымбат кеңсесинде конокто болдук”* – деп жазса орундуу болмок.

“7-апрелде Ташкент облусунда менчик үйдөн табылган кичинекей африкалык арстан үч жашар балага жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнө тиш салган. Бул тууралуу жабырлануучулардын маалыматына таянуу менен “Khalq dardi” Telegram каналы билдирди. Жырткыч биринчи кичинекей балага тиш салып, кийин уулун куткарууга аракет кылганда апасын да тиштеп алган. Бала оор абалда ооруканага жеткирилген.” Мында *“тиш салган”* деген сөз *«тиштеп алган»* деген сөздүн синоними катары берилет. Анткени маалыматта *“тиштеп алган”* деген сөз айкашы да колдонулган. Бирок, маалыматтын баш сөзү да *“тиш салган”* деп жазылганына байланыштуу семантикалык-логикалык ката кетирилген. Окуган адамга бул сөз айкашы стоматологиялык түшүнүктү берет. Анткени, элде *«алтын тиш салдырыптыр, протез салдырыптыр»* деген түшүнүк калыптанган. Бул сөздү *“тиштеп алган, кол салган”* деген сөздөр менен алмаштырса, контексттик маани туура болот. Интернетте жайгашкан жар-

намалардын мазмунун карай турган болсок, көптөгөн каталарды кездештиребиз. «АУРА компаниясынан «Робоклин» коп функцияналдуу аппараты 10 дон ашык функциясы бар. Килем, тошок, матрас, жаздык, мебельдеринизди ордунан жылдырбай эле кууп, жууп, чайкап, кургатып алсаныз болот. Аппарат суу мн иштейт уйдогу абаны жумшартып, тазалап, тоодогудай салкын абаны чыгарып берип турат. Аллергия, астма ооруларын алдына алып, Уйдун ичин ароматтап, дезинфекциялап ала турган каражаттары дагы бар. Иштоо мооноту 20-25жыл. Баардык гарантиясы жана Сервис кызматы бар. Адрес: Бишкек ул: абая 41. Азыркы учурда 16айга чейин рассрочкага берилет без процент, без банка». Бул жарнамада орфографиялык каталар көп, анда кыргыз тамгалары ө, үң колдонулган эмес. Баш тамгаларды кээ бир сөздөргө туура эмес колдонгон. М: Уйдун-уйдун деп кичине тамга жазылышы керек, анткени сөздөн мурун сүйлөм бүткөн эмес жана үтүр белгиси турат. «Мебельдеринизди» деген сөздө ичкертуу белгиси ашыкча болуп эсептелет, кыргыз тилинин жазуу эрежесине ылайык, сөздөгү ичкертуу белгиси мүчө уланганда түшүп калат. Андан сырткары азыр кыргыз тилинде мебель деген сөз эмерек деп кабыл алынып, которулуп жүрөт. Сервис деген сөз жана деген сөздөн кийин келип кичине тамга менен жазылуусу керек. Абай көчөсүнүн аталышы бул жерде орусча жана кичине тамга менен жазылып калган.

Сүйлөмдөрдүн синтаксистик ирети боюнча карап келсек, «АУРА компаниясынан «Робоклин» коп функцияналдуу аппараты 10 дон ашык функциясы бар» деген сүйлөм синтаксистик түзүлүшү туура эмес түзүлүп, сүйлөмдүн мүчөлөрү башаламан орун алган. «Аура» компаниясынын «Робоклин» аттуу аппараты 10дон ашык кызмат аткарат.» - деп түзүлсө, түшүнүктүү жана туура болот. Ушундай жарнаманын биринин баш сөзү: «Техно-Азия менен жашоону жеңилдеттиңиз! Сиздин ***кылдагы буюмуңузду Ээси болуңуз» – деп жазылган. Экинчи сүйлөмдөгү «кылдагы» сөзүнүн «я» тамгасы түшүп калган. Ээси деген сөз кичине тамга менен берилиши керек. Сүйлөм грамматикалык жактан туура эмес түзүлүп, айкындооч мүчөлөрдүн милдети туура эмес колдонулган. Бул сүйлөм «Кыялыңыздагы буюмга ээ болуңуз» — деп түзүлсө, айтылышы жана жазылышы түшүнүктүү болмок. Дагы бир жарнаманын темасы «Бөйрөктү сатпаңыз, бөлүп алыңыз» — деп аталып, ноутбукту бөлүп төлөө аркылуу са-

тып алууга болорун жазышкан. Жарнаманын мындай аталышы жөн гана жерден эмес. Бөйрөктү өз каалоосу менен сатуу көрүнүштөрү дүйнө жүзүндө кездешет. Мисалы: Кытайда Ванг деген 25 жаштагы жигит Айфон үлгүсүндөгү телефон алуу үчүн бир бөйрөгүн саткан. Натыйжада, Ванг майып болуп калган. Тилекке каршы, бөйрөктү сатуу иштери Кыргызстанда да кездешери маалымат булактарында жазылып жүрөт. Анда пациент өз каалоосу менен жашыруун базарларда бир бөйрөгүн 12-18 миң АКШ долларына сатууга даяр экени жазылган. Бирок, жарнаманын мындай аталышы жакшылыкка үндөбөйт. Финансылык каражаттан кыйналып турган адам бул жарнаманы көргөндө ар кандай жаман ойлорго келүүсү мүмкүн.

“Мьянмада калайман каршылык күчөдү” деген сүйлөмдө “калайман” сөзү К.К.Юдахиндин сөздүгүндө “дүрбөлөң” деп түшүндүрүлөт. Эгерде, бул сөздү чечмелей келсек, “Мьянмада дүрбөлөң каршылык күчөдү” болуп калат. Демек “Мьянмада элдин каршылыгы күчөдү же көпчүлүктүн дүрбөлөңү күчөдү” деп жазса, туура болот. Оозеки кепте, “калайман” сөзү “көпчүлүк” деген мааниде да колдонулуп келет. Мисалы: калайман кадырлуу калкым!

Мындан башка дагы көптөгөн жарнамалар грамматикалык, стилистикалык каталар менен жазылган.

М: 1. Тез арада Бишкек шаарында! Соода тармагында опыты бар 2 аял керек! Жаны даяр проектке. Жогорку доход. Ыңгайлуу график.

2. “Эл Мобайл» сиз үчүн эң ыңгайлуу-шарттар менен
Телефондорду рассрочкага берет!
Керектелүүчү документтер:
Паспорт (биз болгону көчүрмөсүн гана алып калабыз, паспортту кайра беребиз)
Баштапкы төлөм 20% 30% 50% төлөшүңүз керек;
-Справка жок;
-Пайызы жок;
-Шариат талаптарына ылайык;
-Онлайн Оформлене;
-Жеткиррип берүү кызматы

3. Срочно срочно арыктанызпластырь + капсула — 10 кг гарантия! Зыяны жок натуральный продукт жасалган заказ бериниз; доставка бекер! Орус жана чет тилинен кирген сөздөр жарнамалардан тышкары эстрада ырчыларынын ырларында орун алууда. Мындай ырлардын бири ырчы Гүлжигит Сатыбеков менен Гүлсүн Бостонкулова аттуу ырчы

кыздын «Вауу» деген ыры элдин талкуусун жаратып, көпчүлүктүн сынына кабылды. Бул ырчылардын дуэт ыры төмөнкүдөй саптарды камтыйт:

Кыз: – Мынчалык карайт неге?

Бала: – Жактың эле...

Кыз: – Жубайың жокпу эмне?

Бала: – Ошондой де...

Кыз: – Оюңду айтчы эмне?

Бала: – Сендикмин де

Чогуу: – Сыйкырлап арбасам

Чогуу: – Ар бир күн жандасам

Чогуу: – Көңүлүмдү таппасам

Кыз: – Вай файың жокпу эмне?

Бала: – Төлөнө элек

Кыз: – Төлөсөң болбойбу не?

Бала: – Болсо керек

Кыз: – Ватсапың кандай эле?

Бала: – Өзгөрө элек

Чогуу: – Телефон чалбасаң

Чогуу: – Смс жазбасаң

Чогуу: – Сүйөрүңдү айтпасаң

Чогуу: – Көл болуп толкусак

Чогуу: – Күндө эле жолуксак

Чогуу: – Түбөлүккө

Чогуу: – Бакытка балкысак

Чогуу: – Вауу

Бул ыр саптарында күнүмдүк турмуштук кырдаал айтылып, кабыл алууга жеңил сөздөр аркылуу түзүлгөн. Анда «Вай файың, Ватсапың, Смс, Вауу» деген чет тилден кирген неологизм сөздөр колдонулган. Авторлор бул ырдын жазылышы тууралуу «жөн гана диалогдон келип чыккан» - деген маалыматты беришкен. Мындай жеңил-желпи ырлардын таралуусу эстрада ырчыларынын сөздүн маанисине, тексттин мазмунуна маани бербей жатышынан улам болууда.

Социалдык тармактардагы комментарийлерден, сүйлөшүү чаттарынан орус тили жана кыргыз тили аралашкан сөздөрдү, жаргондорду окуп калабыз: “сезон горит го, чиркин Дордойскийлер крутой дээ”, стиралкага салган кирлерди, хотя бы жайып кой да, кебете кетип, акча ноль, жизнь ноль болуп, повод бербей ж.б. Англис тили аркылуу кирген кептик айтымдар: Шоппинг кылуу, “рест” этелиби же ворк кыласыңбы, рилли ошондойбу?, агритетип – ачууланып, изи эле го, чилитетип ж.б. Сайттарды жана социалдык тармактардагы мамлекеттик тилдин колдонулушун кароо урунда негативдүү маалыматтар, комментарийлер көп экени байкалды. Маалымат алмашууда бир нече норма бар. Алар тилдик, этикалык, эстетикалык, нравалык, стилдик, үрп-адат, каада салттык нормалар, логика-

лык, мезгилдик, мамилелик норма ж.б. Маалымат алмашуу — бул терең нормалдашкан көрүнүш. [4, 45] Тилекке каршы, интернеттеги көпчүлүк жаңылыктар, интернет колдонуучулардын комментарийлери бул нормаларга жооп бербей жатат. Адам баласынын үрөйүн учурган, психологиялык жактан терс таасирди тийгизген, негативдүү маалыматтар абдан көп жазылууда. Алардын катарына адам өлтүрүү, жакын адамдарына кол салуу, кичинекей жаш балдардын өмүрүнө коркунуч келтирүү, зордуктоо, ЛГБТ агымы ж.б. тууралуу маалыматтар кирет.

“Бишкек шаарында баштыкка салынган наристенин жансыз денеси табылды. Бул тууралуу Бишкек шаарынын Свердлов райондук ИИБнын басма сөз кызматы билдирди.”

“Буга чейин Болот Манясов аттуу жаран 13 жаштагы небереси зордук көргөн адамдан төрөгөнүн айткан. Окуя боюнча СЕРЕП МЕДИА маалымат агенттигине Биринчи Май РИИБден маалымат беришти.”

“Таластагы Бала-Саруу айылында токойдо 2008-жылы туулган кыз дайынсыз болуп жатат. Бул тууралуу ӨКМден билдиришти.”

Туркияда кайнатасы кыргыз келинин бычактап өлтөрүп салган.” ж.б. ушул сыяктуу маалыматтар кыргыз публикациясынан кеңири орун алган. Бул тексттерде турмушта болгон кылмыштар тууралуу баяндалып, маанайды түшүрөт. Психикалык жактан терс таасир этүүчү, улуттук менталитетке туура келбеген маалыматтар да көбөйүп баратат. Алар көбүнчө чет элдик басылмалардан которулуп алынган. Буга башка элдин каада-салтына, түшүнүгүнө байланыштуу маалыматтар жана коомдун бузуку чөйрөлөрүнө таандык маалыматтар кирет. Мисалы:

1. Дональд Трамп жубайы Ивананы Нью-Жерсидеги гольф клубуна көмгөн. Мунун себеби салыктан качуу болгон. Бул тууралуу бир топ чет элдик басылмалар жазып чыкты. Бул маалыматты өзүн салык изилдөөчүсү деп атаган социология профессору Брук Харрингтон: «Салык кодексин текшерип, бул чын эле үч эселенген салыктан качуу экенин билдим. Ал муну менен байлык салыгы, киреше салыгы жана сатуудан алынуучу салыктан бошотулат», - деп маалыматты тастыктаган.

2. АКШда биринчи жолу генетикалык жактан өзгөртүлгөн чочконун жүрөгүн алган бейтап каза болду. Жүрөк оорусунан жабыркап, генетикалык жактан өзгөртүлгөн чочконун жүрөгүн алган биринчи адам ката-

ры тарыхта калган 57 жаштагы Дэвид Беннет 8-март күнү түштөн кийин каза болду» – деп маалыматтарда айтылат.

3. *Мексиканын Сан-Педро-Уамелула шаарынын мэри Виктор Гюго Соса крокодилге үйлөндү. Үйлөнүү той кадимкидей салттуу музыка жана бийлер коштолду. Мэр тойдо бир нече жолу ак көйнөк кийген крокодилди өлтү.* Бирок, бул иш-чара жергиликтүү тургундарга молчулук алып келүү үчүн өткөрүлгөн ырым-жырымдардын бири. Белгилей кетсек, Сан-Педро-Уамелула шаарынын мэри жыл сайын сойлоп жүрүүчү жандыктар менен никелешет. Жаңылыктын баш сөзү «Мексикада шар мэри крокодилге үйлөндү» деп жазылгандыктан, улуттук көз карашка туура келбейт. Жаштардын же психологиялык абалы алсыз адамдын көңүлүн буруп, ар кандай жаман иштерге баруусун шарттайт.

Кыргыз тилинин тагдырын гана бузбастан кыргыз элинин маданиятын бузган тексттер абдан көп. Булардын бири — интернет баракчаларындагы комментарийлер. Алардын көпчүлүгү саясий жетекчилерге карата жазылган. Жетекчилердин ишине нааразы болгондор вулгардык, табу сөздөрүн колдонуп, ашыкча эмоциялык сүйлөмдөр менен ойлорун билдиришет. Мындай көрүнүштүн көп болуп жатышы экономикалык-финансылык көйгөйлөргө барып такалат. Пенсия жашынын узартылышы, салыктардын көбөйүшү, финансылык айып пулдун пайда болуусу, кыргыз менталитетине туура

келбеген маалыматтардын жайылышы ж.б. элге жакпаган кырдаалдардын болушу себеп экени талашсыз. Мындай негативдүү мааниде жазылган кыргызча комментарийлер абдан көп. Ушундай тексттердин келип чыгуусуна элдин маалымат алмашуу нормаларын билбегендигинде деп айтсак болот. Адабий тилдин нормасында, маданий баалуулуктарды сактоо менен ойду билдирсе болот.

Ишкердик, кызмат көрсөтүүчү, жумуш орундары ж.б. сайттарда кыргыз тилинде жазылган контенттер дээрлик аз. Социалдык тармактардагы кыргызча ММКнын жаңылыктарында грамматикалык, орфографиялык, пунктуациялык, стилистикалык, котормо каталары көп. Орус жана чет тилинен кирген сөздөр которулбастан эле жазылып, улуу муундардын түшүнүүсүнө кыйынчылык жаратууда. Кыргыз коомчулугуна арналган публикацияларда чет элдерге тиешелүү каада-салттар, түшүнүктөр тууралуу маалыматтар жазылууда. Адамдын психологиясына терс таасир этүүчү жаңылыктар, адам өлтүрүү, мыкаачылык, ЛГБТ, зордук-зомбулук ж.б. боюнча негативдүү маалыматтар абдан көп. Интернет колдонуучулары тарабынан жазылган комментарийлер көбүнчө жашоодогу терс көрүнүштөргө, саясий-экономикалык көйгөйлөргө карата айтылган. Комментарийлерде расмий жетекчилерди орой, вулгардык сөздөр менен сыңдоо тексттери абдан көп кездешет. Ой-пикирлерди жазууда грамматикалык, орфографиялык, пунктуациялык каталар кетирилген.

Адабияттар:

1. Аналитический отчет “Оценка государственных сайтов Кыргызской Республики” Исследование проведено компанией «Promotank» по заказу Общественного Фонда «Гражданская инициатива интернет политики» Бишкек 2011
2. Куликовский А.В. Современное информационное агенство в Кыргызстане: Учебно-методическое пособие. – Бишкек, КРСУ. – 2014.–56 с. 38-стр.
3. Кыргыз Республикасындагы маалыматтык-коммуникациялык технологиялар 2017-2021-жж.- Бишкек. Кыргыз Республикасынын Улутстаткому, 2022-ж – 66 б.
4. Маразыков Т.С. Текст: маалымат алмашуунун негиздери: Окуу куралы. Б, 2014-92 бет. 45-бет
5. Менчик WEB-сайттардын болуусу КР-2002-2021. 2.04.05.07: Кыргыз Республикасынын Улутстаткому. Бишкек 2022
6. Электрондук китеп. GCFLearnFree.org кыргыз тилинде <https://edu.gcfglobal.org/> сайтын Англис тилинен которгондор: Жанадылов Т, Ахметжанова Р, Токторбаева А, Еркимбаева С “Steps to Success” Коомдук Бирикмеси, Каракол ш. 2018-2019
7. Ю. В. Шурчкова. Веб-сайт компаний как коммуникативный маркетинговый инструмент// Вестник ВГУ. Серия: экономика и управление. 2013. № 1. 211-218 стр.
8. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112282?cl=ru-ru>
9. <http://www.stat.kg/ru/news/den-interneta-99-kyrgyzstancsev-ohvacheny-mobilnymi-setyami/>
10. <https://www.net.kg/>
11. <https://www.vokrugsveta.ru/articles/infografika-skolko-v-mire-saitov-id672700/>
12. [https://24.kg/obschestvo/138829_prodam_pochku_kak_kyrgyzstantsyi_edut_natransplantatsiyu_cherez_posrednikov/]